

*Шундель Т. О.,**викладач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 1
Донецького національного медичного університету*

СИНКРЕТИЧНІ СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ ПЕРЕХІДНОГО ХАРАКТЕРУ З СЕМОЮ «АТРИБУТИВНІСТЬ – ЧАС»

Анотація. Статтю присвячено проблемі вивчення синкретичних моделей складнопідрядних речень з семою «атрибутивність – час» та аналізу утворюваних взаємовідношень перехідного характеру між його компонентами. Дослідження таких речень у мові потребує систематизованого розв'язання у зв'язку з модифікованим характером, що є причиною виникнення проміжних ланок між цими мовними моделями. Характерною ознакою є те, що лінгвісти намагаються не лише розкрити семантико-синтаксичну систему предикативних одиниць за допомогою структурно-семантичного аналізу за умови розмежування ядра та синкретичної периферії, але показати їх роль в здійсненні зв'язку між типовими та перехідними синтаксичними одиницями. Виникнення різних смислових відношень між структурними компонентами складнопідрядних речень пояснюється різною структурною побудовою і багатими смисловими відтінками, що передаються за допомогою комплексу мовних засобів або з'єднувальних елементів. При цьому синкретизм виступає своєрідним конденсатом різноманітних семантичних значень та розкриває багату природу з'єднувального елемента. Проміжні й синкретичні одиниці з семою «атрибутивність – час» простежуються не лише на рівні форми, але й на рівні змісту та характеризуються невідповідністю двох мовних сфер. Такі синкретичні складнопідрядні речення втрачають певний набір диференційних ознак в синкретичних периферійних структурах та за певних умов набувають додаткових значень іншої польової конструкції. Причини виникнення цих синкретичних конструкцій різноманітні, але головний фактор полягає у спробі виразити компоненти інформативної семантики за рахунок вже існуючих мовних засобів. Так, при заміні одного значення підрядного речення іншим значення головного не змінюється, але зникають певні стосунки між його компонентами. Це призводить до появи додаткового значення в поверхневій структурі складнопідрядних речень з семою «атрибутивність – час», при цьому елемент глибинної структури починає характеризуватися нестійким характером, що і призводить до синкретичності форм. Виявлено, що модифіковане семантичне значення є результатом асиметричних взаємовідношень між семантикою і будовою речення. Доведено, що комбінаторні семантичні значення виникають завдяки багатоаспектному семантичному потенціалу складнопідрядних речень та синкретичному характеру з'єднувальних елементів. Простежено умови виникнення синтезованого значення та інтенсифікації змісту мовних одиниць з семою «атрибутивність – час».

Ключові слова: складнопідрядне речення, синкретизм, синкретичне значення, шкала перехідності, ядро, синкретична периферія, синтезована форма, перехідний характер.

Постановка проблеми. Функціонування в англійській мові синтаксичних одиниць ускладненого характеру та виникнення синкретичних зв'язків між структурними елементами таких

конструкцій представляє собою характерну рису сучасного синтаксису англійської мови. В англійській мові складнопідрядне речення (далі – СПР) є високоорганізованою одиницею польової природи, яка складається з ядра й синкретичних зон. Ядро СПР представлено конструкціями, де знаходиться повний набір диференційних значень, які реалізуються в інваріантних базових структурно-семантичних одиницях. В периферійних (синкретичних) зонах зосереджені перехідні конструкції синхронного характеру, що поєднують в собі декілька значень, які можуть бути виражені в нерівній мірі, тобто з переважанням тієї або іншої семантики, або характеризуватися тотожністю синтезованої форми.

Головною ознакою є те, що вчені-лінгвісти роблять численні спроби не лише детально вивчити семантико-синтаксичну систему предикативних конструкцій за умови розмежування ядра та синкретичної периферії, але й проаналізувати характер їх зв'язку між одиницями з типовою та перехідною природою, враховуючи різноманітний характер семантичних модифікацій з'єднувальних елементів синкретичного характеру. Треба зазначити, що саме синкретизм є містким засобом передачі значень синтаксичних функцій, які виражають багатоаспектний процес відкритий для реалізації в конкретній ситуації. Таке відображення ознаки дозволяє модифікувати, формувати реалізацію семантичних значень синтаксичних функцій, тобто, відкриває великі можливості для поєднання різних елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моделі речень, що відзначаються синкретизмом, як правило, розглядаються як такі, що не вкладаються в чітко побудовану класифікацію або порушують уявлення про виразність системи в мові. Асиметричні взаємовідношення, що виникають між елементами структурної організації СПР та семантичним навантаженням цих складних конструкцій свідчать про невизначеність позицій щодо значеннєвої площини мовних структур синкретичної природи.

Незважаючи на численну кількість наукових праць, в яких дослідники (Ю. Бойко, П. Бокова, Т. Грибонос, О. Козаченко, Т. Панькова, Н. Фарина, Р. Хрістіанінова, Л. Шитик та ін.) здійснили спробу різноаспектно дослідити синкретичну природу СПР та проаналізувати їх структурно-семантичні різновиди, питання щодо вивчення смислового навантаження складнопідрядних одиниць з синкретичним значенням залишається досі проблемним в мові. Аналіз зазначеної літератури з окресленої проблеми дає підстави вважати, що при дослідженні складної природи СПР не звертається значної уваги на додатковий характер наповнення змістової сторони підрядної частини з набутими інваріантними значеннями інших польових периферійних структур. Тому, саме факт існування в мові таких

складних взаємовідношень між головною та підрядною частинами СПР та модифікований характер структурних елементів і зумовлює актуальність наукового пошуку.

Визначальним показником насамперед є те, що в науці й досі не існує усталеного погляду щодо існування видової семантики складнопідрядних одиниць з гібридним характером та синкретичним значенням опозиційних пар периферійних конструкцій. Так, невизначеність позицій щодо комплексу диференційних ознак ядерної структури аналізованих складних конструкцій призводить до функціонування в мові різноманітних значень та функцій елементів синкретичної периферії у рамках різних видових опозицій.

Нам представляється цікавим розглянути перехідні моделі СПР з атрибутивними й часовими відношеннями, що викликано недостатнім вивченням загального плану висловлювання периферійних ланок складнопідрядних одиниць та причиною вільного варіювання зв'язку між його компонентами.

Формування мети статті. Мета нашого дослідження – вивчення та аналіз структурно-семантичної природи складнопідрядних конструкцій з підрядною частиною, що знаходиться в опозиції «атрибутивність - час», виявлення та дослідження синкретичного характеру польових одиниць модифікованої природи. Досягнення поставленої мети можливо здійснити шляхом вирішення наступних завдань: розглянути структурно особливості ядерних, периферійних та перехідних моделей СПР за допомогою шкали перехідності; охарактеризувати семантичні модифікації перехідних та периферійних зон СПР; розкрити суть взаємовпливу перехідних моделей підрядної частини СПР з атрибутивними та часовими відношеннями; дослідити функціональні особливості універсальних синтезованих СПР синкретичного характеру.

Виклад основного матеріалу. Репрезентація синкретичних структур периферії викликана характером зв'язку між компонентами СПР, що призводить до нестабільності їх типологічної системи. Новий смисловий зміст складнопідрядних одиниць не завжди може бути оформлений конкретними формальними засобами, але прагнення мови до великої кількості нових мовних засобів за допомогою економії цілої системи мовних елементів спонукає мовця звернутися до моделювання СПР.

В англійській мові СПР перехідного характеру утворюють опозиції, де представлені приклади перетину синтаксичних площин різноманітної семантики. Синкретизм семантики СПР дозволяє несуперечливо розмежовувати смислові відтінки й реалізувати їх функціональний потенціал, враховуючи слабкий та сильний характер підпорядкування. Прагнення СПР до вираження нового значення в старій формі призводить до тісної взаємодії складнопідрядних структур різної природи (обумовленості, позиційності й перехідності між ними). Невеликі за об'ємом поля можуть об'єднуватися з полями більш широкого діапазону на основі єдиних принципів.

Так, в англійській мові синкретичні СПР - речення з двома семантичними ядрами, які мають декілька планів змісту. Можливість варіювання СПР з синкретичними підрядними типами не обмежена, оскільки мова завжди прагне до виникнення нових форм. Семантико-синтаксична двозначність синкретичних явищ здійснюється за рахунок вільної сполучуваності головного й підрядного речень, що свідчить про необмежену можливість мови та про зближення полярних значень з метою виникнення СПР з розширеним значенням.

Нам повністю імпонує думка Ю. Бойко, яка вважає, що в межах СПР постійно розвивається велика кількість «синкретичних функціонально-семантичних різновидів, що свідчить про високий семантичний потенціал конструкцій» [1, с. 5].

З огляду на це доречно зауважити, що синкретичні конструкції СПР виникають у разі внутрішньої перехідності, коли семантика структурної одиниці ускладнюється іншими різновидами формально-синтаксичних зв'язків чи семантико-синтаксичних відношень у наслідок нетипового лексико-семантичного оформлення [2].

Серед численних прикладів складнопідрядних конструкцій синкретичного характеру виокремлюються одиниці з інваріантним семантичним значенням «атрибутивність – час».

Універсальність СПР в ядерних, периферійних та перехідних зонах можна детально дослідити, використовуючи шкалу перехідності В. Бабайцевої, що дозволяє не тільки вивчити синтезовані значення функціонально-семантичних полів «атрибутивність – час», але й проаналізувати характер взаємодії з'єднувальних елементів (сполучника або сполучуваного слова) при умові урахування синкретичності периферійних зон [3, с. 32–34].

Досліджуючи природу з'єднувальних елементів, І. Бокова говорить про сполучникові засоби зв'язку як засоби, що можуть сприяти виникненню семантичних відношень певного характеру, оскільки вони виконують подвійну функцію. Саме здатність сполучників передавати численні семантичні відношення з їх тонкими відтінками свідчить про двобічний зв'язок. На думку дослідниці саме часові сполучники характеризуються насиченістю, а їх інваріантний характер спричинює виникнення найрізноманітніших відношень в структурі СПР. Цей факт пояснюється тим, що кожний сполучник характеризується не лише інваріантним значенням, але й контекстуальним, яке може бути залежним від ряду структурно-семантичних особливостей всієї складнопідрядної конструкції [4, с. 8].

Так, Н. Фарина говорить про виникнення атрибутивно-часових відношень завдяки ускладненню атрибутивної семантики обставиною за рахунок нетипових сполучних засобів з новою конотацією [5, с. 167].

І. Панькова зауважує, що СПР з атрибутивно-часовими відношеннями синкретичного характеру виникають у разі, коли в головній частині складної конструкції функціонують слова чи будь-які словосполучення, що використовуються для передачі часової семантики, при цьому підрядна частина з'єднана з головною за допомогою сполучника *when*. Дослідниця вважає, що синкретичний характер виникає за рахунок додаткової інформації у рамках вже заданої, а це надає їм можливість передавати тонке смислове навантаження [6, с. 156].

Ми повністю розділяємо точку зору Л. Шитик щодо виникнення синкретичного характеру, який залежить від цілого набору чинників, а саме, специфічного характеру сполучних засобів, лексико-граматичних особливостей вказівних слів, природи атрибутивного поширювача, тощо [7, с. 96].

На думку Т. Грибонос, виникнення подвійних семантико-синтаксичних відношень між структурними частинами СПР зумовлене також морфологічною природою опорного компонента головної частини, внаслідок чого складні конструкції здатні поширювати як атрибутивне, так і часове семантичне поле. Внаслідок цього і виникають декілька рівнів семантичного значення, які при накладанні одне на інше спричинюють появу

синкретичних атрибутивно-часових відношень у межах одного речення [8, с. 188].

Складнопідрядні конструкції з атрибутивними й часовими (темпоральними) відношеннями, а також їх синтезовані форми на шкалі перехідності представлені наступним чином:

A. *Tom, who appeared to have aged a great deal, stood beside the table with his cap in his hand and his head bowed [9, с. 159].*

The silence that followed seemed to go on for ever [9, с. 182]

Aб. *It was a damp, dreary day on Monday 25 October 1915, a day when Kate would never forget [9, с. 351].*

It was almost the end of the day when they dropped their bomb-shell [9, с. 331].

АБ. *Later that evening when Milly and Katherine were in the kitchen, Milly closed the door [9, с. 137].*

That day when Ted came in he went straight up to Joseph, looking very worried [9, с. 318].

аб. *The following day when Katherine finished her work, she made her way to the ironmongers [9, с. 104].*

On Sunday morning when Kate went in to Joseph, she found him in bed, bathed in sweat [9, с. 309].

Б. *I was surprised when Ted told me about Grace and Seamus going [9, с. 339].*

Gradually, after she knew Joseph had left for school, she bathed and when she felt a little stronger made her way down-stairs [9, с. 47].

У ядерній зоні **A** знаходяться конструкції з власне-атрибутивними відношеннями, в яких чітко простежується тісний зв'язок між з'єднувальним елементом і опорним компонентом головного речення (*Only had some silly cows in here three and four months that can lead to all sorts of complications [9, с. 139]*), при цьому підрядна частина може займати інтерпозицію або постпозицію у СПР: *The letter that came at the end of April was completely out of the blue [9, с. 361]; I can't take the credit, it was the staff who made it go as smoothly as possible [9, с. 44].*

Аналізуючи СПР з підрядними означальними, О. Козаченко говорить про конструкції з атрибутивними відношеннями, де виражені відношення предмета та його ознаки [10, с. 36]. На нашу думку, саме такі речення представляють ядерну ланку СПР з семантикою атрибутивності.

СПР ядерної зони **Б** характеризуються як конструкції з часовими відношеннями у чистому вигляді, в структурі яких простежується використання типізованих слів з тимчасовою семантикою (*On Saturday when Joseph finished work he came to her new home [9, с. 264]; Perhaps later, when Dolly and Tom visited her sister, they could bring a few more [9, с. 48]*) або емотивної лексики у складі іменного присудка (*Katherine was amazed when she found Josh was giving her another week's wages [9, с. 214]; Kate was more than pleased when Milly walked in the following day [9, с. 275]*). При цьому частини СПР пов'язані між собою системою з'єднувальних елементів з яскраво вираженою семою часу (... *but Kate had told her, no picking up clients while she was working [9, с. 305]; As soon as she got the key Katherine hurried to the shop [9, с. 261]; After they left Katherine and Milly sat for a while with their thoughts [9, с. 195]*). Різновиди складнопідрядних конструкцій з семантикою часу мають дуже гнучку систему й по відношенню до головного речення можуть займати різне положення: *While he looked around he stroked his pepper-and-salt-coloured beard [9, с. 273]* – препозиція підрядної частини СПР; *One fine evening, as Katherine made her way*

home from work, she couldn't believe her eyes when she turned into Croft Street [9, с. 96] – інтерпозиція підрядної частини СПР; *It wasn't long before Olive and Ernie came and joined this sad little gathering [9, с. 163]* – постпозиція підрядної частини СПР.

Одиниці периферійної ланки **Аб** тяжіють до ядра атрибутивності. У подібних реченнях загальний план висловлювання вказує на той факт, що підрядна частина знаходиться в безпосередній залежності від опорного слова в головному реченні завдяки семантико-синтаксичному характеру зв'язку між компонентами СПР (приклади ланки **Аб**). Лексико-граматичним індексом головного речення виступає іменник з часовою семою, який потребує розкриття, таким чином, в підрядній частині знаходиться висловлювання уточнюючого характеру (*So it was Saturday when she told her about Nellie coming in and Josh dying [9, с. 303]*). Типізована лексика, яка вживається в певній ситуації, стає конкретною, що й актуалізує зв'язок з атрибутивним відношенням у СПР. З іншого боку, поєднання опорного слова з часовим сполучником **when** обумовлює близькість до темпорального значення (*It wasn't long after when the rumpus in the passage told them that Charlie and Tom were home [9, с. 188]*). Так, моделі ланки **Аб** володіють перехідним характером з домінуючим значенням атрибутивності й додатковим значенням часу. Істотною ознакою для таких конструкцій є здатність опорних слів виконувати синтаксичну функцію частини іменного присудка або доповнення (*It was the middle of June when the strike finally ended [9, с. 155]; He was waiting for the minute when Katherine came in [9, с. 132]*).

СПР зони **АБ** з приблизно однаковим співвідношенням атрибутивної семантики й темпорального значення у своїй синкретичній структурі містять опорні компоненти з семою часу у поєднанні з корелятами (вказівними займенниками), які заміщають позицію семи атрибутивності в СПР (*Later that evening, when everybody was closing down for the night, Kate had been to the greengrocer's and was on her way back, dragging a heavy sack of potatoes [9, с. 281]*). Зв'язок сполучника з опорним словом головного речення вказує на атрибутивний характер СПР, а темпоральний план таких конструкцій підтримується за допомогою часових сполучників та іменників часового характеру (*After that lunch, when trade began to settle down, Ron wearing a huge gun, came in [9, с. 267]*). Треба зазначити, що поява вказівного слова дещо змінює атрибутивні відношення, але не сприяє зниженню уточнюючого характеру опорного компонента та служить для розкриття семантичного потенціалу СПР в мові. Специфіка структурно-семантичного типу СПР ланки **АБ** свідчить про незамкнутість меж між двома типами СПР - атрибутивними й темпоральними.

Складнопідрядні конструкції синкретичної зони **аб** визначаються як одиниці, де переважає семантика часу. У структурах цього типу нами відзначається лише незначне зближення з атрибутивними СПР завдяки зв'язку з опорним словом головного речення. Вживання типізованої лексики у функції обставини часу, відсутність корелята в головному реченні, а також наявність прикметників, які заміщають сему атрибутивності в СПР, усе це свідчить про актуалізацію часової семантики (*Milly sat in stunned silence when he took a small wooden cross from the bag and very briefly showed them [9, с. 201]; On Monday morning, when Grace walked in, she stopped in the doorway [9, с. 280]*). Моделі СПР перехідної зони **аб** розкривають усю складність смислової структури синкретичного СПР.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Проведене дослідження розширює уявлення, що характерна ознака поєднання семантичних відтінків в структурі англійських СПР пов'язана, перш за все, з полісемантичною природою сполучників та їх здатністю виражати в різних умовах варіативність семантичних полів. Вирішальним критерієм при цьому служить гнучкість й складна форма інваріантного значення, яке також є одним з ключових позицій при встановленні типології СПР. Важливу роль при дослідженні умов виникнення синкретичних явищ грають також опорні компоненти та їх лексичне наповнення. Неважко помітити, що появи додаткових відтінків в англійських СПР сприяє також наступний комплекс ознак: морфолого-синтаксичні властивості опорних слів, вживання певних форм в конструктивній основі СПР, гнучка позиційна система підрядних речень або їх чітка фіксована позиція в деяких випадках.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у детальному вивченні та дослідженні структурно-семантичної природи складнопідрядних конструкцій синкретичного характеру з інваріантним значенням та модифікованою природою. Підставою для такого твердження є той факт, що двозначний семантико-синтаксичний характер синкретичних явищ відбувається за умови вільної сполучуваності головної та підрядної частин, що і свідчить про необмежену можливість мови й про зближення полярних значень аж до виникнення СПР з розширеним значенням.

Література:

- Бойко Ю.П. Синкретизм у системі складнопідрядних речень сучасної англійської мови. Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. пр. Хмельницький: ХНУ, 2017. Вип. 13. С. 3–6. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/6045/1/1.pdf> (дата звернення 15.02.2023).
- Христіанінова Р.О. Складнопідрядні речення з ознаками різних типів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Серія «Філологічна». Вип.50. С. 37–41. URL: <https://eprints.ua.edu.ua/3963/2/8.pdf> (дата звернення 16.02.2023).
- Бабайцева В.В. Зона синкретизма в системі частей речи современного русского языка. *Филологические науки*. 1983. № 5. С. 35–42.
- Бокова П.М. Структурний та функціонально-семантичний аспекти складнопідрядних речень з підрядними часу в сучасній іспанській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05. Київ, 2001. 21 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124048265> (дата звернення 18.02.2023).
- Фарина Н. Синкретизм у складнопідрядних реченнях атрибутивної семантики. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2016. Вип. 34. С. 164–176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvzn_2016_34_17 (дата звернення 18.02.2023).
- Панькова Т.В. Поліпредикативні складнопідрядні речення: структурно-семантичний і комунікативно-прагматичний аспекти (на матеріалі англійської художньої прози): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Івано-Франківськ, 2019. 245 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/11/dis_pankova.pdf (дата звернення 20.02.2023).
- Шитик Л.В. Значеннєвий синкретизм об'єктно-атрибутивних складнопідрядних речень. *Лінгвістичні дослідження*. 2016. Вип. 42. С. 92–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2016_42_16 (дата звернення 20.02.2023).
- Грибонос Т. М. Семантичні особливості складнопідрядних речень часової семантики. *Вісник Житомирського державного університету*. 2011. Випуск 54 (Філологічні науки). С. 186–190.
- Dee Williams. *Katie's kitchen*. London: Headline Book Publishing, 1998. 375 p.
- Козаченко О. Складнопідрядні речення з підрядними атрибутивною семантикою. *Лінгвістичні студії*. 2019. Вип. 38. С. 34–40. URL: <https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/7700> (дата звернення 20.02.2023).

Shundel T. Syncretic complex sentences of a transitive character with the seme “attribute – time”

Summary. The article is devoted to the problem of researching syncretic models of complex sentences with the seme “attribute – time” and the analysis of the formed relationships of a transitive character between its components. The study of such sentences in the language requires a systematic solution due to their modified character which is the reason for the development of intermediate components between these language models. A characteristic feature is that linguists try not only to reveal the semantic-syntactic system of predicative units with the help of structural-semantic analysis under the condition of distinguishing the core and syncretic periphery, but to show their role in establishing a connection between typical and transitive syntactic units. The development of different semantic relations between the structural components of complex sentences is explained by the different structural construction and varied semantic meaning which are conveyed with the help of a complex of linguistic means or connecting elements. At the same time, syncretism acts as a kind of condensate of various semantic meanings and reveals the rich character of the connecting element. Intermediate and syncretic units with the seme “attribute – time” can be not only at the level of form, but also at the level of content and they are characterized by the discrepancy between two linguistic spheres. Such syncretic complex sentences lose a certain set of differential features in syncretic peripheral structures and, under certain conditions, acquire additional meanings of another field structure. The reasons for the development of such syncretic constructions are various, but the main factor is an attempt to express the components of informative semantics due to already existing linguistic means. Thus, when replacing one meaning of a subordinate clause with another one, the main meaning does not change, but certain relationships between its components disappear. It leads to the appearance of an additional meaning in the surface structure of complex sentences with the seme “attribute – time”, while the element of the deep structure begins to be characterized by an unstable character that leads to syncretism of the forms. It has been found out that the modified semantic meaning is a result of asymmetric relationships between semantics and sentence structure. It has been proven that combinatorial semantic meanings arise due to the multifunctional semantic potential of complex sentences and the syncretic nature of connecting elements. The conditions for the development of a synthesized meaning and the content intensification of the language units with the seme “attribute – time” have been observed.

Key words: complex sentence, syncretism, syncretic meaning, scale of transitivity, core, syncretic periphery, synthesized form, transitive character.